

Dr hab. Ewa Szadzińska
Zakład Dydaktyki Ogólnej i Pedagogiki
Uniwersytet Śląski

Ocena rozprawy doktorskiej Anny Kowalik-Conder na temat Rozwijanie umiejętności uczenia się z zastosowaniem technologii informacyjnych i komunikacyjnych w liceum ogólnokształcącym

Przedstawione zagadnienia uczenia się i technologii informacyjno-komunikacyjnych w pracy Anny Kowalik-Conder sytuują się w cennym poznawczo obszarze dydaktyki ogólnej. Ich wybór jako przedmiotu poszukiwań badawczych wskazuje na dobre rozpoznanie autorki w ważnych tendencjach w teorii i praktyce dydaktycznej.

Struktura rozprawy pracy jest dobrze ułożona według klasycznego układu prac naukowych opartych na badaniach empirycznych. W jej skład wchodzi:

wstęp

część teoretyczna (rozdziały 1,2)

część zawierająca opis metodologii badań (rozdział 3)

część wyników badania własnych (rozdział 4)

zakończenie

bibliografia.

We wstępie autorka przedstawia zarys tematyki pracy w kontekście przemian współczesnego systemu edukacji oraz ogólną strukturę treści w poszczególnych rozdziałach.

W pierwszej części rozprawy autorka dobrze uzasadniła potrzebę podjęcia badań. Wskazała charakterystyczne cechy społeczeństwa informacyjnego, i dobrze przedstawiła trudności funkcjonowania w nim ludzi. Należą do nich trudności na rynku pracy. Autorka po analizie wiedzy o przemianach na rynku pracy, zwróciła szczególną uwagę na ich konsekwencje jakim są oczekiwania pracodawców wobec pracowników. Zalicza do nich niedobór kompetencji miękkich (samoorganizacji, interpersonalnych) wraz z umiejętnością posługiwanie się technologiami informacyjnymi (s.22). Nabycie takich kompetencji zależy od umiejętności uczenia się i zdolności funkcjonowania w organizacji uczącej.

W tym kontekście autorka dobrze przedstawiła istotę informacji i jej funkcje w aspekcie komunikacyjnym i epistemologicznym. Umiejętnie wyjaśniła rolę informacji dla funkcjonowania człowieka. Starannie dobrała argumenty za ujęciem informacji jako zjawisko po-

znawcze wytwarzane przez człowieka dzięki samodzielnej aktywności oraz w toku komunikowania się z innymi (s.16). Autorka dokonała trafnego wyboru spośród wielu ujęć informacji tę wskazującą na człowieka/ podmiot podejmujący aktywność poznającą i wytwarzającą informację, co jest zgodne z współczesnymi tendencjami w dydaktyce. Poprawnie przedstawiła zjawisko nadmiaru i niedoboru informacji dla funkcjonowania człowieka w społeczeństwie i jego procesu uczenia się przez całe życie.

Na podstawie analizy literatury przedmiotu ukazała znaczenie ujmowania szkoły jako organizacji uczącej się, co wiąże się z koniecznością stwarzania warunków do samodoskonalenia uczenia się nie tylko ze względu na wymagania szkolne, lecz także te związane z pracą zawodową w przyszłości. Jasno określa własne stanowisko dotyczące tworzenia odpowiedniego środowiska szkoły dla przygotowania uczniów do rozwiązywania problemów zawodowych, realizowaniu idei uczenia się przez całe życie (s.32).

Uporządkowanie treści w rozdziałach od opisu stanu społeczeństwa do zmian w gospodarce, pożądanych zmian w formach zarządzaniu firmami oceniam jako bardzo dobre. Wątpliwości dotyczą tytułów rozdziałów w części 1.2 w tej pracy gdyż nie odnoszą się bezpośrednio do tematu pracy, lecz ich treść już tak zatem respektowana jest zasada koherentności tekstu.

W drugiej części pracy Anna Kowalik-Conder przedstawiła kluczowe zagadnienie uczenia się. Jego sens ujęła w perspektywie naturalistycznej, odwołując się od wiedzy psychologicznej, biologicznej, neurobiologicznej. W dydaktyce funkcjonuje takie ujęcie uczenia, a pracy autorka pogłębienia rozumienia jego przebiegu (s.35).

Przyjęte założenie jest konsekwentnie utrzymywane, w wyjaśniania zmian struktur psychicznych w spełnianiu funkcji w toku realizowania zadań, według teorii rozwoju Lwa Wygotskiego. Autorka pracy przyjęła założenie do badań, iż właśnie w sytuacjach społecznych są formowane zadania, które wymagają budowania nowych form rozwojowych. Autorka poprawnie przyjęła założenie do prowadzenia badania: znajomość narzędzi kulturowych wytworzonych w społeczeństwie umożliwi uczniom uczenie się z zastosowaniem nowoczesnych technologii informacyjnych aby realizować zadania (s.43).

Wysoko oceniam przedstawiony projekt czynności ucznia wykorzystujących TIK w celowym realizowaniu zadań. Autorka wykorzystwała konstrukt teoretyczny W.Kojsa ujmujący uczenie się jako działanie w trzech zakresach preparacji, realizacji i oceny dla wyróżnienia czynności z informacjami. Zalicza do nich wyszukiwanie, wartościowanie, selekcjonowanie, przetwarzanie i zastosowanie informacji (s.72).

Trzecia część pracy zawiera opis metodologii badań własnych. Wysoko oceniam spójność przedstawionych w nim elementów: przedmiotu, celów badawczych, problemów badawczych oraz zmiennych, co wskazuje na świadomość metodologiczną autorki badań.

Cele badań i problemy badawcze określiła na podstawie założeń teoretycznych, co jest wskaźnikiem koherentności działania badawczego autorki. Sformulowano dwa główne problemy badawcze, nie jest to postępowanie poprawne. Problem badawczy odnosi się do tematu wskazanego w tytule pracy, i ma jednoznacznie określony przedmiotem badań. Uznaję, iż proste połączenie elementów z dwóch pytań umożliwia sformułowanie problemu głównego. Jakie czynności z zastosowaniem technologii informacyjnych i komunikacyjnych podejmuje uczeń w szkole oraz poza szkołą, aby rozwijać umiejętność uczenia się?

Dobór metod do rozwiązania problemu jest poprawny. Metodę wywiadu wykorzystano w celu „rekonstrukcji czynności ucznia” (s.76). W pracy przedstawiono szczegółowo tok postępowania przy budowaniu kwestionariusza wywiadu. Wysoko oceniam rzetelność jego opisu. Za cenne uznaję opis zmiany pytań po badaniu pilotażowym, przedstawienie uzasadnienia wprowadzanych zmian oraz odautorskie komentarze. Uznaję ten opis za przejaw umiejętności badawczych autorki w krytycznym, refleksyjnym myśleniu. Dzięki nim wzbogaciła wywiad o pytanie otwarte istotne dla poznania subiektywnych wyznaczników, warunków uczenia się w liceum. Przyjęty tok postępowania badawcze umożliwia porównanie treści i struktury pytań w wywiadzie i poznanie intencji badaczki. Warto podkreślić, iż tej części pracy przedstawiła oprócz metod zbierania danych także procedurę analizy danych. W niej wyróżniła typy utworzonych kodów i zapisała w postaci listy (s.102). Procedura postępowania jest przejrzysta i poprawnie opisana.

Wzbudza moją wątpliwość określenie wybranej strategii badawczej jako jakościowej (s.76), raczej jest to strategia mieszana ponieważ występują w niej elementy ze strategii ilościowej takie jak: problematyka badań z jednoznacznie sformułowanymi zmiennymi, które określono na podstawie wybranej teorii, wykorzystano ustrukturyzowany wywiad (jego struktura powstała przed wstępnymi badaniami), narzędzia tworzono w trakcie badań pilotażowych (s.78), co jest etapem strategii ilościowej.

Organizacja badań była poprawna. Zastosowano celowy dobór szkół publicznych stojących TIK. Wybrano do badań II klasy liceum z względu na stabilności przebiegu procesu kształcenia, i uwzględniono zróżnicowanie: klas na typ specjalności oraz płeć badanych osób. W charakterystyce cech uczniów w tym okresie rozwojowym odwołano się do prac Wygotskiego, warto je było wzbogacić o współczesną wiedzę psychologiczną, pedagogiczną o tym okresie rozwojowym.

Wyniki badań empirycznych autorka przedstawiła w rozdziałach ułożonych adekwatnie do układu problemów badawczych. Przyjętą jednolitą formułę prezentowania danych, konsekwentnie stosowaną w tej części pracy.

Zgromadzony bogaty materiał badawczy analizowano pod względem jakościowym. Analiza wyników ukazała zróżnicowane czynności z informacjami z wykorzystaniem TIK realizowanych w szkole i poza szkołą. Stwierdzono, iż na lekcjach występuje tylko wyszukiwanie informacji, brak pozostałych czynności wartościowania, selekcjonowania, przetwarzania i wykorzystywania informacji.

Poza szkołą uczniowie realizują wszystkie wymienione czynności, które przedstawiono według jednolitego wzorca. Treści wypowiedzi z wywiadów przedstawiono w graficznej formie ramki (por. s.129). W każdej z nich przedstawiono: cel czynności (wyszukiwania/wartościowania/selekcjonowania/przeżywania/wykorzystania) z informacją, typ realizowanego zadania, ocenę informacji, odniesienie do indywidualnych doświadczeń ucznia, uzyskany wynik, zakres czynności oraz opis kontekstu zawierający rodzaj sytuacji/zadania, funkcje poszukiwania informacji w Internecie. Opis źródeł kryterium wyboru, treść i sposób wykonania wraz ich zróżnicowania ze względu na rodzaj przedmiotu. W opisie danych uwzględniono kontekst sytuacyjny selekcji informacji, cel i treści poleceń, dotychczasowe doświadczenia, sposobu traktowania Internetu. Takie uporządkowane zebranych danych umożliwia dobrą prezentację ich zróżnicowania. Ponadto kluczowe elementy sytuacji i najważniejsze czynności wzbogacono cytowaniem wypowiedzi uczniów. Każdy rozdział kończy konkluzja, która zawiera ogólne zestawienie wyników oraz ich interpretację. Na uwagę zasługuje dokładność i staranność prezentowania danych.

Wysoko oceniam utworzoną przez autorkę typologię czynności wyszukiwania informacji. Zawiera ona pełny zakres typów zdarzeń dydaktycznych, hierarchizuje je odpowiednio od naśladownictwa do twórczości.

Za znaczący wynik badań wzbogacający wiedzę dydaktyczną uznaję wyniki o czynnościach wartościowania informacji. Wyniki te w istotnym zakresie wzbogacają poznanie kryteriów wartościowania informacji stosowane przez uczniów. W stosowanych kodach ujawniają się intencje autorki, co jest cenne w rozumieniu podjętego przez nią działania badawczego.

Za ważne poznawczo uznaję wyniki dotyczące czynności selekcji informacji przez uczniów. Od sprawności realizowania tych czynności zależą efekty uczenia. Nie dysponujemy zbyt rozległą wiedzą dydaktyczną o tym zagadnieniu. Poprawnie opisano, interpretowano wyniki dotyczące przetwarzania i wykorzystania informacji.

Wyniki badań wskazują na możliwość realizacji praktycznego działania w szkole z TIK gdy celem podejmowania czynności jest wykonanie zadań, służące opanowaniu wiadomości. Aby uczniowie odczuli potrzebę zrealizowania zadania, tworzona jest odpowiednia sytuacja edukacyjna. Dla zaspokojenie potrzeby poznawczej uczeń poszukuje informacji, określa ich wartość, wybiera tę istotną dla realizacji zadania.

Autorka przedstawia wyniki w formie opisowej, jednak w konkluzjach wskazuje na związki między osobą ustalającą kryterium a rodzajem treści zadania, przedmiotem nauczania, typem polecenia. Taki zapis wyników wskazuje, iż zastosowana procedura badawcza była użyteczna dla rozwiązania problemu badawczego i ma charakter prospektywny gdyż jej zastosowanie w przyszłości otworzy nowe obszary poszukiwań korelacji czynności uczenia się z zastosowaniem TIK a wynikami uczenia się.

Dobrze zrekonstruowano tok postępowania uczenia się z teorii rozwoju L. Wygostkiego z poprawnie uzasadnioną rolą w uczeniu nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnej w środowisku wnosi nowe ustalenia to teorii kształcenia.

Wynik badania ukazują dominującą rolę nauczyciela w szkole. Oznacza to, iż w proces kształcenia pojmowany jako kierowanie uczeniem się jest realizowany według klasycznej koncepcji edukacji. Zdecydowana więcej, zróżnicowanych czynności z wykorzystaniem TIK realizują uczniowie poza szkołą, co autorka badań uznaje za pożyteczny kierunek dążeń do zmiany obecnie dominującej sytuacji. W podsumowaniu wyników wskazała pożądane zmiany w praktyce edukacyjnej. Zaliczyła do nich przygotowanie uczniów do działania w zmiennych warunkach w celu zdobywania informacji oraz zwiększenia ilości sytuacji zadaniowych wymagających wykorzystania informacji oraz przygotowania metodycznego nauczycieli do wykorzystania TIK.

Proponuję kontynuować badania sprawdzające hipotezę, iż dominujące czynności wyszukiwania informacji powinny być realizowane w pracy domowej a w toku lekcji powinny dominować czynności wykorzystania informacji co może wpływać na efekt uczenia się z TIK.

W zakończeniu autorka w sposób syntetyczny określa przyjęte przez nią założenia badawcze, formułuje odpowiedź na główne pytanie badawcze i przedstawia propozycje wprowadzenie zmian w praktyce edukacyjnej.

W pracy zamieszczono starannie opracowaną bibliografię obejmującą 176 prac. Jej analiza wskazuje, iż wykorzystano prace zwarte, dokumenty w formie elektronicznej z wielu dyscyplin naukowych: epistemologii, psychologii, dydaktyki, socjologii edukacji, zarządzania, ekonomii gospodarczej, mediów, technologii informatycznych.

Rozprawa doktorska zawiera wszystkie istotne elementy badania pedagogicznego obejmująca autorskie opracowanie zagadnienie umiejętności uczenia się z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych, opis przeprowadzonych badań i opracowanie wyników. Zaproponowano kierunek zmian praktycznych rozwiązań użytecznych dla edukacji.

Dysertacja doktorska Anny Kowalik-Conder jest bardzo dobrym opracowaniem autorskim ukazującym oryginalne rozwiązanie problemu badawczego. Jej merytoryczna zawartość ukazuje opanowanie przez doktorantkę kompetencji badawczych.

Ocena rozprawy doktorskiej mgr Anny Kowalik-Conder odpowiada wymaganom ustawowym, zatem wnioskuję do Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego o dopuszczenie jej do dalszej procedury nadania stopnia doktora.

Katowice, 9.03.2017

Ewa Siodłicka